

TERÖRİZM VE TERÖRİZMİN HEDEFİ OLARAK TURİZM ENDÜSTRİSİ

Araş. Gör. Burcu Selin YILMAZ*

Araş. Gör. Özgür Devrim YILMAZ**

ÖZET

Küreselleşme, değişen dünya düzeni ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler terörizmi, günümüz dünyasının en ciddi uluslararası sorunlarından biri haline getirmiştir. Bu çalışmada, terörizm kavramı ve turizm endüstrisi arasındaki ilişki incelenmektedir. Turistik tüketicilere ve yerleşimlere düzenlenen terörist saldırıların terörist grupların politik ve örgütsel amaçlarına neden ve nasıl hizmet ettiğinin belirlenebilmesi için terörizm eylemlerin yapısı ve terörist grupların amaçları değerlendirilmektedir. Terörizm ve turizm endüstrisi ilişkisi ile ilgili literatür taranarak terörizmin turizm endüstrisi üzerindeki etkileri, terörizmin turizm talebi üzerindeki etkileri, teröristlerin turistleri hedef almalarının nedenleri, terörizmin destinasyon imajı üzerindeki etkileri, terör eylemlerinin yapısı, turizm endüstrisini hedef alan terör eylemleri, Türkiye’de terörizm, terörizmle mücadele yolları gibi farklı açılardan ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, turizm endüstrisi, Türkiye.

TERRORISM AND TOURISM AS A TARGET OF TERRORISM

ABSTRACT

Globalisation, changing the world order, and improvements in communication technologies have made terrorism become one of the most serious international problems of today’s world. This study examines the concept of terrorism and the relationship between terrorism and the tourism industry. The nature of terroristic violence and the objectives of terrorist groups are evaluated to determine why and how attacks on tourists and facilities may fit the organizational and political objectives of terrorist groups. Literature focusing on this relationship is examined to determine the impacts of terrorism on tourism from several perspectives: Impacts of terrorism on tourism demand,

---

* Dokuz Eylül Üniversitesi *İşletme Fakültesi* Turizm İşletmeciliği Bölümü e-mail: selin.yilmaz@deu.edu.tr

** Dokuz Eylül Üniversitesi *İşletme Fakültesi* Turizm İşletmeciliği Bölümü e-mail: devrim.yilmaz@deu.edu.tr

motives of terrorists in targeting tourists, effects of terrorism on destination image, the nature of terroristic violence, terrorist attacks targeting the tourism industry, terrorism in Turkey, several ways of fighting terrorism.

Key Words: Terrorism, tourism industry, Turkey.

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünya ekonomisinin güçlü ve hızla gelişen endüstrileri arasında yer alan ve tüm dünyada geniş kitleleri ilgilendiren turizm endüstrisinin yarattığı ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik etkiler ulusal ve uluslararası düzeyde önem taşımaktadır.

Bir ülkeye yönelik turizm talebi; seyahate ayrılacak harcanabilir geliri azaltan ekonomik krizlere, turist kabul eden ülke ya da bölgelerin imajını yıpratabilecek siyasi gelişmelere ve turistik tüketicilerin can ve mal güvenliğini tehdit eden salgın hastalık, doğal afetler, savaş ya da terör saldırıları gibi beklenmedik bir anda gelişen olaylara son derece duyarlı bir yapıya sahiptir. Son yıllarda etkinliğini ve şiddetini artıran terör eylemleri turizm endüstrisini de olumsuz yönde etkilediğinden, ülke yönetimlerinin bu konuda ciddi önlemler almaları gerekmektedir.

Son dönemlerde dünya gündemine oturan terör eylemleri, küresel ekonominin önemli bir parçası olan turizm endüstrisini de doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu çok sayıda ülke, halen terör tehdidi altında yaşamakta, çok sayıda masum kişinin hayatını kaybettiği terör saldırılarının sonucunda turizm endüstrisi ve ulusal ekonomiler ağır zarar görmektedir. Bu nedenle terör saldırıları ve terörizm kavramı; küresel ölçekte turizm hareketlerini olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurlardan biri olmaya devam etmektedir.

2. TERÖR VE TERÖRİZM KAVRAMLARI

Günümüzde uluslararası alanda terör ve terörizm kavramları ile sıkça karşılaşılmasına karşın, bu kavramların tanımında bir görüş birliğine varılamamıştır. Kavramların farklı tanımlanmasının en belirgin nedeni; terör ve terörizmi tanımlayan tarafların, konuyu farklı bakış açılarından ele almalarıdır. Terörün ve terörizmin tanımlanmasında karşılaşılan en önemli güçlük, bu kavramların farklı ülkeler tarafından farklı şekillerde yorumlanmasıdır. Terörizm çoğu kez yöneldiği ülke tarafından gerçek anlamı ile ele alınırken, bazı ülkeler tarafından terör eylemlerinin “özgürlük savaşçılarının hareketleri” olarak nitelendirilmesi, terörizmin ortak bir tanımı üzerinde görüş

birliğine varılmasına ve bu tanımdan yola çıkılarak terörizmle mücadelede uluslararası işbirliğine gidilmesine engel olmaktadır (Ganor, 1998).

Terör kavramı; genel olarak, “insanları yıldırma, sindirmek ya da korkutma yoluyla, onlara belli düşünce ve davranış biçimlerini benimsetmek için zor kullanma eylemi” olarak açıklanmaktadır (Terör Nedir?, 2004).

Terör daha kapsamlı olarak ise; “şiddetin; toplumsal, ulusal, ırksal, dinsel ve benzeri amaçlarla, toplumsal sınıfları çatışma ve savaşa tahrik etmek üzere, planlı ve hukuk dışı olarak kullanılması” olarak tanımlanmaktadır (Terör Nedir?, 2004).

12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ise terörü; “Terör, baskı, cebir, şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir.” şeklinde tanımlamaktadır.

Terör terimi, dehşet ve korkuyu belirtirken terörizm, bu kavrama süreklilik ve siyasi içerik katmaktadır. Buradan hareketle terörizm; "Savaş ve diplomasi ile kazanılmayan sonuçları elde etmek, korkutma ve itaat ettirmek için bir teoriye, felsefeye ve ideolojiye dayanılarak siyasi maksatlarla, iradi olarak terör ve şiddetin sistemli ve hesaplı bir şekilde kullanılmasıdır." şeklinde tanımlanabilir (Emniyet Genel Müdürlüğü Web Sitesi, 2003).

Terörizm kavramı ise; “siyasi iktidarı ele geçirmek isteyen güçlerin, mevcut iktidarı yıpratma ve bu arada sindirdikleri yığınları sahipsiz kaldıkları inancına yöneltmek için, şiddet eylemlerinden yararlanmaları” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanımda ise kavram; “etnik grup ya da gruplar tarafından, politik amaçlar doğrultusunda önceden tasarlanmış; sivillere ya da devlet güçlerine karşı girişilen şiddet eylemlerinin bütünü” olarak ele alınmaktadır (Sönmez and Graefe, 1998, 117).

Uluslararası bir terör eylemi; “devlet otoritesinin yanında ya da karşısında bulunan bir birey ya da grup tarafından politik amaçlarla, yöneldiği kurbanlardan daha geniş bir kitlenin tutum ve davranışlarını etkilemeye yönelik, eylemi gerçekleştirenlerin milliyetleri ya da uluslararası bağlantıları, eylemin gerçekleştirildiği yer, kurbanlar ya da eylemin çözümsel işleyişi açısından etkileri ulusal sınırları aşacak şekilde, korku yaratacak normal dışı bir şiddet eyleminin gerçekleştirilmesi ya da gerçekleştirileceğine yönelik tehditte bulunması” olarak tanımlanmaktadır

(Mickolus, Sandler, Murdock and Peter, 2002, 2). Terör eylemlerinin uluslararası düzeyde etkili olması için politik bir amaç taşınması gerekmektedir (Blomberg, Hess and Orphanides, 2004, 1010).

Teröristlerin amaçları farklılık gösterse de, genel olarak aşağıdaki üç taktik amaç çerçevesinde toplanabilmektedir (Tavares, 2004, 1042):

- Tanıtım: Terörizm, belirli bir amacın, gerekçenin ya da nedenin kamuoyuna anlatılabilmesi için yararlanılan araçlardan biridir. Teröristler medyanın ilgisini çekmek istediklerinden, zararın daha ağır olabileceği kentleri ya da kentsel yaşam alanlarını hedef olarak seçmektedirler.
- Politik istikrarsızlık: Teröristler amaçlarına ulaşma şanslarını güçlendirebilmek amacıyla mevcut rejimin meşruiyetini yıpratmak için kurumsal politik çerçevenin dışında hareket etmektedirler.
- Ekonomiye zarar vermek: Teröristler toplum üzerinde baskı oluşturabilmek için maddi zarar vermeye çalışmaktadırlar.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya gündemine yerleşen terörizm halen dünya çapında gerilime yol açan bir sorun durumundadır. Crenshaw (1981), modernleşme, toplumsal değişim, devrimci ideolojilerin yayılması, dini ve milliyetçiliği, terörizmin yaygınlaşma nedenleri arasında saymaktadır. Modernleşme bazı grupların toplumdaki yalıtılmasına yol açarken bu grupların örgütlenebilmeleri için gerekli koşulları da sunmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki teknolojik ilerlemeler terörizmin yayılması için uygun altyapıyı oluşturmaktadır (Crenshaw 1981'den aktaran Blomberg, Hess and Orphanides, 2004, 1009)

Dünyada dengelerin değişmesi ve uluslararası ilişkilerdeki farklılaşmalar sonucunda, sıcak savaşların yerini soğuk savaşlar almıştır. Soğuk savaşın gereği olarak ortaya çıkan “psikolojik savaş” kavramının vazgeçilmez bir unsuru olarak düşük yoğunluk ve farklı amaçlara yönelik çatışmalar, terör kavramını ortaya çıkarmakta ve terörizm, gelişen ve değişen dünya koşulları ile birlikte değişiklik göstermekte, teknolojik gelişmelere bağlı olarak elde ettiği yeni olanaklar ile etkisini ve gücünü tüm dünya ülkeleri üzerinde her geçen gün arttırmaktadır (Yılmaz ve Yılmaz, 2004, 159).

3. TERÖRİZM VE TURİZM ENDÜSTRİSİ İLİŞKİSİ

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından aralarında Keynes, Pigou, Meade ve Robbins gibi isimlerin de yer aldığı ekonomistler savaş ve barış ortamlarının ekonomik etkileri üzerine araştırmalar yürütmeye başlamışlardır. Başlangıçta bu tür araştırmalarda terörizmin ekonomik etkileri daha az dikkate alınırken, 11 Eylül Saldırıları'nı izleyen dönemde terörist eylemlerin yol açtığı insan kaybı, ekonomik kaynakların yeniden yönlendirilmesi gereksinimi ve gelecekte terör saldırılarının tekrarlanması olasılığından kaynaklanan risk; terörizm ve ekonomik etkilerinin daha kapsamlı incelenmesini gerekli hale getirmiştir (Blomberg, Hess and Orphanides, 2004, 1008).

Terörizm, uluslararası ticaret üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Terör eylemlerinin yarattığı güvensizlik ortamı işletmelerin faaliyet maliyetlerini yükseltmektedir. Terörizmin toplumda yarattığı gerginlik ve baskılar, özellikle alışveriş, turizm ve ulaşım tercih ve alışkanlıkları başta olmak üzere ülkenin satın alma ve üretim yapılarını değiştirmekte ve bu durum uluslararası ticareti etkilemektedir. Terörizmin yarattığı güvensizlik ortamı, daha fazla risk üstlenmek zorunda kalan işletmeler için de pazarın çekiciliği azalmaktadır. Terör eylemleri sonucunda ticari mallara doğrudan zarar verilmesi riski de vardır. Teröristler belirli endüstrilerin tedarik zincirlerine ya da ulaşım yollarına saldırılar düzenleyerek terörizme duyarlı ülkelerde ticareti doğrudan hedef alabilmektedirler (Nitsch and Schumacher, 2004, 424-425).

Terör eylemleri yatırım harcamalarının devlet harcamalarına yönlendirilmesine yol açmaktadır. Terör eylemleri sıklıkla gelişmiş ülkeleri hedef alsalar da, terörizmin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin olmaktadır (Blomberg, Hess and Orphanides, 2004, 1009).

Gelişmekte olan ülkeler için turizm hızlı kalkınmayı sağlayacak bir araç olarak görülmektedir. Uluslararası Para Fonu (IMF) turizmi Yapısal Uyum Programlarının (Structural Adjustment Programmes – SAPs) içine almıştır. Üçüncü dünya ülkelerinde yerel ekonominin yabancı yatırımlara ve çokuluslu şirketlere açılarak küresel ekonomiye uyumunu öngören bu programların uygulanabilmesi için turizm endüstrisi büyük önem taşımaktadır. 1994 yılında Fas'ta imzalanan ve uluslararası hizmet ticaretinin önündeki engelleri ortadan kaldırılmasına yönelik GATS (General Agreement on Trade in Services) anlaşması, çokuluslu şirketlerin Üçüncü Dünya ülkelerinde yatırım yapabilmelerini kolaylaştırmıştır. Yabancı yatırımcıların yerel girdileri kullanmaları gereğini ortadan kaldıran TRIMs (Agreement on Trade-Related Investment Measures) anlaşması turizm endüstrisinin küresel ekonomi ile bütünleşmesini sağlayan bir diğer anlaşmadır (Chavez, 1999, 2).

Terörizm, gelişmekte olan ülkelerde kalkınma ve dünya ekonomisi ile bütünleşme aracı olarak görülen turizm endüstrisini hedef alarak bu ülkelerin ekonomilerine büyük zarar vermektedir. Teröristler, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde çok önemli bir yere sahip olan turizm endüstrisine zarar vermeye yönelerek, isteklerini ülke yönetimlerine kolay kabul ettirmeyi ve medyanın yoğun ilgisini çekmeyi amaçlamaktadırlar.

Turizm ve terörizm kavramları; uluslararası boyutta olmaları, ulaştırma ve iletişim alanında meydana gelen teknolojik gelişmeleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları gibi ortak noktalara sahiptirler (Unur, 2000, 171). Ancak, turizm endüstrisinin varlığını sürdürebilmesi için terörizmin yarattığı ortamın tamamen zıttı bir ortama gereksinim bulunmaktadır. Turizm hareketlerinin oluşumunu ve gelişimini sağlayan özelliklerin başında; ulusal ve uluslararası barış, politik istikrar ve ekonomik kalkınma gibi unsurlar yer alırken; terör ve terörizmin politik istikrarsızlık, işsizlik ya da toplumsal çatışmalar nedeniyle gelişmesi, iki kavramın birbiri ile aynı zaman ve ortamda bulunamayacağını kanıtı olarak kabul edilmektedir.

Buna karşın; son yıllarda değişik uzmanlar tarafından yürütülen araştırmalarda, terör eylemlerinin çoğunlukla, ilgili ülkede bulunan turistik tüketicileri hedef aldığı gözlenmektedir (Pizam, Tarlow and Bloom, 1997, 23; Richter and Waugh, 1993, 319). Terörizmin bulunduğu ülke ya da bölgede turizm endüstrisinin gelişimi yavaşlarken, terörizm; amaçlarını gerçekleştirebilmek için turizm endüstrisinden faydalanmaktadır.

Terör eylemlerinin son yıllarda, özellikle turistik bölgelere ve turistik tüketicilere yönelmesinin nedenleri arasında aşağıdaki maddeler sayılmaktadır (Tarlow, 2002, 49; Brunt, Mawby and Hambly, 2000, 418; Unur, 2000; 171):

- Bir ülkede bulunan herhangi bir turistik bölge ya da merkeze yapılan saldırılar, tüm ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyebilecek güce sahiptir. Örneğin: 11 Eylül sonrası dönemde, havayolu ile seyahat etmenin turistik tüketiciler tarafından riskli olarak görülmeye başlaması; sadece ABD havayolu şirketlerini değil, yerel ekonominin tümünü olumsuz yönde etkilemiştir.
- Turizm endüstrisinin gelişmesi için, devletin ve ülke yönetiminin çok sayıda önlem alması ve bu endüstriden oldukça yüksek gelir elde etmesi nedeniyle, terör eylemlerinde turistik tüketicilerin ya da turistik bölgelerin hedef alınması, terör eylemcileri için, bir anlamda devletin hedef alınması olarak algılanmaktadır. Bu nedenle, turizm endüstrisine yapılan her saldırı aslında devlete yöneltilmiş bir saldırı olarak kabul edilmektedir.

- Turistik tüketicilere yönelik terör eylemleri sözlü ve yazılı basında sıkça ve detaylı biçimde yer aldığından, çok kısa sürede çok geniş halk kitlelerine ulaşabilmekte ve teröristler tarafından verilmek istenen mesaj yerine kolaylıkla ulaşmaktadır.
- Bir ülke ya da bölgenin tarihi geçmişini yansıtan müze, tarihi yerler ve doğal güzelliklerin terör yoluyla zarara uğratılması, eylemi gerçekleştirenler açısından, ilgi toplamanın en kolay yolu olarak görülmektedir.
- Turistik bölgelerde, turistik tüketicilerin rahatlığı açısından, güvenlik önlemlerinin çok sıkı olmayacağı düşüncesi, terör eylemcilerini bu mekanlara itmektir. Eylemcilerin, turistik tüketiciler arasında dikkat çekmeden gizlenebilmesi, turizm endüstrisini terörist saldırılar için açık bir hedef haline getirmektedir.
- Özellikle kökten dinci (radikal dinci gruplar) terörizm için, uluslararası turistik tüketicilerin *Bati'yi* ve *yozlaşmayı* temsil etmesi, terör eylemlerinde öncelikli olarak bu kitlenin hedef alınmasına neden olmaktadır.

4. TERÖRİZMİN TURİZM ENDÜSTRİSİNE ETKİLERİ

Günümüzde dünya ekonomisinin en hızlı büyüyen endüstrilerinden biri konumundaki turizm endüstrisi (Feichtinger, Hartl, Kort and Novak, 2001, 283); bunalımlara, terör ve şiddet olaylarına aşırı duyarlılığı nedeniyle terör saldırılarının belirgin hedefi haline gelmektedir (Sönmez, Apostolopoulos and Tarlow, 1999, 2).

Ekonomisinde, turizm endüstrisinin önemli bir yere sahip olduğu bir ülkede turistik tüketicileri hedef alan saldırılar ya da turistik tüketicilere yönelik saldırı tehditleri, ilgili ülkenin ve bazen de dünya turizmine yönelik talebi düşürmesinin yanı sıra, ülke ekonomisinde yarattığı uzun dönemli zararlar nedeniyle de üzerinde ciddi araştırmalar yapılması gereken bir konu haline gelmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından turizm endüstrisi küresel ölçekte zarar görmüş, 2001 yılında tüm dünyada turist sayısında 2 milyon düşüş görülmüş, turizm endüstrisinin dünyadaki yıllık büyümesi %-0,3 olmuştur (WTO, 2005, 3). Mısır'da zaman zaman turistlere yönelik gerçekleştirilen terör eylemleri ülke turizminde düşüşlere neden olmaktadır. Kuzey Afrika'ya yönelik turizm talebinin yarısını çeken Mısır'da 1997 yılında turistlere yönelik olarak gerçekleştirilen terör eylemi ülkeye yönelik turizm talebinin %13,8 düşmesine neden olmuştur (Felton, 2000).

Uluslararası turizmin başarısı terör örgütlerinin dikkatini bu endüstriye çekmiştir. Teröristlerin turizm endüstrisinin belirsizliğe, ekonomik ve politik istikrarsızlıklara duyarlılığının farkına varmaları terör eylemlerinin turizm endüstrisine yöneltilmesine yol açmaktadır. Teröristler,

eylemlerini turizm endüstrisine yönelterek politik güçleri etkilemeyi ve ülke ekonomisine zarar vermeyi amaçlamaktadırlar (Sakhuja, 2002).

Turizm endüstrisinde, kısa dönemde esnek olmayan bir turizm arzı ve esnek bir talep yapısı bulunmaktadır. Bu durum; turizm endüstrisinin konjonktürel dalgalanmalara karşı duyarlılığını ortaya koymakta ve turistik talebin esnekliği, terör hareketleri için uygun ortam yaratmaktadır. Turistik bir bölgede gerçekleştirilen herhangi bir terör eylemi, turistik talebi önemli ölçüde olumsuz yönde etkileyebilecek bir özellik taşımaktadır (Küçükaltan ve Oğuzhan, 1998, 59).

Turistik tüketicilerin, serbestçe hareket edebilmelerini sağlayan bir ortamın verdiği rahatlık, terör eylemlerinin kolayca ve yakalanma riski çok düşük olarak gerçekleştirilmesine olanak vermekte ve turistik tüketicileri hedef alan terör eylemleri hem ulusal hem de uluslararası medyanın yoğun ilgi odağı olmaktadır (Taner, 2000, 94). Bu nedenle, turistik tüketicilere yönelik terör eylemleri, yoğun medya ilgisi ve yarattığı etkiler yüzünden terörist grupların amaçlarına büyük ölçüde hizmet etmektedir.

Terörizmin turizm endüstrisi üzerindeki etkileri çeşitli ülkelerin deneyimlerinden örneklerle ortaya konulabilmektedir:

- **MISIR:** Kuzey Afrika'nın turizm talebinin yaklaşık %50'sinin yönlendiği Mısır, GSYİH'nın %11'ini turizmin oluşturduğu, nüfusunun 2,5 milyonunun turizm endüstrisinde istihdam edildiği bir ülkedir (Morrow, 2005). 17 Kasım 1997 tarihinde Krallar Vadisi'nde radikal terör saldırısı sonucu çoğu turist 58 kişinin yaşamını yitirdiği Luxor saldırısının Mısır ekonomisine etkileri 5 Nisan 1998 tarihli TRIBUNE gazetesinde aşağıdaki sonuçlar dahilinde değerlendirilmiştir (Taner, 2000, 94):
  - 3 milyar 777 milyon dolar gelir elde eden turizm endüstrisi, bir milyar dolardan fazla zarar uğramıştır (SESRTCIC, 2005).
  - Turizm endüstrisinde istihdam edilen 700.000 kişi doğrudan; tahminen bunun on katı kadar yerel halk ise bu saldırıdan dolaylı olarak etkilenmiştir.
  - Konaklama işletmelerinde doluluk oranları büyük ölçüde düşmüş, ancak 1999 yılına gelindiğinde bir düzelme görülmeye başlanmıştır (Felton, 2005).

Terör saldırılarını önlemek ve turizm endüstrisini yeniden canlandırmak için Mısır hükümeti güvenlik önlemlerini arttırmaya başlamış ve turist harcamalarındaki azalmayı engellemeye çalışmıştır (Halsell, 1999, 14; Aziz, 1995, 91). Mısır'da sadece 1992 yılında meydana gelen terör eylemleri, ülkenin 2 milyar 165 milyon dolar olan turizm gelirlerinin 1993 yılında 1

milyar 927 milyon dolara düşmesine neden olmuş, 2.944.000 olan turist sayısı ise 2.291.000'e inmiştir (SESRTCIC, 2005).

- **İSPANYA:** ETA örgütünün 1980'li yıllardan beri yabancı turistleri hedef alan eylemleri günümüzde de devam etmektedir. Ancak, son dönemlerde ETA'ya olan halk desteğinin giderek azalmaya başladığı da gözlenmektedir. Konuyla ilgili yapılmış bir araştırmada, bu ülkede meydana gelen tipik bir uluslararası terörizm olayının, ülkeye gelen turist sayısında 140.000'in üzerinde azalmaya yol açtığı ve bu düşüşün üç ay süreyle devam ettiği belirlenmiştir (Taner, 2000, 95).
- **İRLANDA:** Avrupa'daki en ağır terör eylemlerine sahne olması nedeniyle, uzun yıllar dünya çapında olumsuz tanıtıma hedef olan Kuzey İrlanda, son yıllarda turizm endüstrisini canlandırma yolunda büyük çaba göstermektedir. 1996 yılında Canary Wharf'taki bombalama eylemi ve aynı yıl içinde IRA'nın ateşkesi bozması, İrlanda turizm endüstrisinde duraklamaya yol açmıştır (Taner, 2000; 95, Leslie, 1999; 38). Günümüzde IRA siyasi platforma ağırlık vermiş durumdadır. Bu nedenle, İngiltere ile karşılıklı siyasi görüşmelerin başladığı ve şiddetin ağırlığını kaybettiği bir sürece girilmiştir (Diğer Ülkelerdeki Terör Örgütleri, 2005). IRA'nın siyasi platformda mücadele kararı alarak terör eylemlerini durdurması İrlanda turizminin gelişme yolunu açmıştır.
- **İSRAİL:** İsrail turizm endüstrisi de 1967'den itibaren önemli bir gelişme göstermiştir. Bununla birlikte gerek dünyadaki gelişmeler (örneğin; 1991 Körfez Krizi) gerekse Filistin'le yıllardır süren savaş, turizm endüstrisinin çok sık aralıklarla krize girmesine neden olmuştur (Mansfield, 1999; 30). 1992-1995 yılları arasında ülkede terör eylemlerinin baş göstermesi, İsrail turizm endüstrisinin krizlere cevap vermede yavaş olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Terör krizlerinin yaşanmaya başlamasından yaklaşık on sekiz ay sonra Turizm Bakanlığı yirmi sekiz milyon dolar tanıtım harcaması yaparak, İsrail turizm endüstrisini canlandırmaya çalışmış ancak beklenen başarı sağlanamamıştır (Mansfield, 1999; 34).

Turistik tüketiciler ve bölgelerin hedef alındığı terör eylemlerinin ardından turistik tüketicilerin ortaya koydukları ilk tepkinin, bölgeye yapılması düşünülen seyahat kararının ertelenmesi ya da iptal edilmesi olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda, turizm gelirlerinin düşmesi başta ülke ekonomisi olmak üzere turizm endüstrisi içinde yer alan turizm işletmelerini de olumsuz yönde etkilemektedir (Feichtinger, Hartl, Kort and Novak, 2001, 284).

Terör eylemlerinin turizm endüstrisi üzerindeki olumsuz etkileri, yukarıda örnek olarak verilen ülkeler dışında birçok ülkeyi de halen etkilemektedir. Terör tehdidi altındaki ülkeler arasında

Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Küba, Meksika, Cezayir, Hindistan ve Türkiye gibi ülkeler de yer almaktadır.

Örneğin, 11 Eylül 2001 tarihinde, ABD’de Dünya Ticaret Merkezi ve ABD Savunma Bakanlığı Binası Pentagon’a yönelik gerçekleştirilen tarihin en büyük terörist saldırısı ve ardından ortaya çıkan şarbon (Antrax) krizlerinin sonuçları incelendiğinde; dünya turizmi, dünya siyaseti ve dolayısıyla dünya ekonomisi üzerinde terör eylemlerinin son derece etkili olabildiği görülmektedir (Tunçşiper ve Gönen, 2001, 1; Pizam, 2002, 1). 11 Eylül Saldırısı, dünya turizminde daralma ve gerilemeye yol açmıştır. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi’nin (World Travel & Tourism Council – WTTC) tahminlerine göre, bu saldırının etkisi ile dünya turizm talebinde yüzde 7,4 düşüş görülürken, dünya çapında on milyon kişi işini kaybetmiştir (WTTC 2002).

11 Eylül Terör Saldırıları sonrasında havayolu ulaşımı sektörü finansal açıdan büyük zararlara uğramıştır (Inglada and Ray, 2004, 441; Drakos, 2004, 435-437). Bu saldırılar ticari havayolu ulaşımını doğrudan etkilemenin yanı sıra gelecekteki saldırı olasılığına ilişkin korkular nedeniyle potansiyel yolcuların da kaybedilmesine yol açmıştır. Daha sonra başlangıçtaki panik durumunun ortadan kalkmasına karşın havayollarında artırılan güvenlik önlemlerinin zaman kayıplarına ve uygunsuzluklara neden olması havayolu ulaşımına yönelik talebi olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Bunun sonucunda çok sayıda havayolu şirketi finansal krize girmiş ve ciddi maliyet azaltma uygulamaları başlatmışlardır. (Inglada and Ray, 2004, 441). Terör saldırıları sonrasında güvenlik önlemlerinin artırılması gecikmelere ve ticari alanda maliyet artışlarına yol açmaktadır (Nirsch and Schumacher, 2004, 425).

Tüm dünya ülkelerini değişik açılardan etkileyen bu terör saldırılarının ardından Amerika Birleşik Devletleri’nde hava trafiğinin yasaklanması, ülke içinde güvenlik önlemlerinin en üst düzeye çıkarılması, ABD borsalarındaki havayolu şirketlerine ve eğlence sektörü şirketlerine ait hisselerde meydana gelen ani düşüşler, halkta yaşanan panik ile birlikte gelişen uçak seyahati korkusu nedeniyle yolcu sayısı ve doluluk oranlarının düşmesi ve ardından turizm endüstrisinde ortaya çıkan işsizlik gibi etkenler, terörizmin turizm endüstrisine olumsuz etkilerinin hangi boyutlara ulaşabildiğinin ortaya koymaktadır.

Son yıllara damgasını vuran büyük terör eylemlerini yanı sıra, geçmişte dünya genelinde birçok terör eylemi yaşanmış ve bu eylemlerin olumsuz sonuçları dünya turizm endüstrisini oldukça etkilemiştir. Terör saldırılarının yoğunlaştığı turistik bölge ya da ülkeler açısından ilk olumsuz etki, ulusal ve bölgesel imajın zarar görmesi olarak kabul edilmektedir. İmaj kavramı; daha önceki bir algılama sonucunda zihinde oluşan ve bir sözcükle, görülen bir şeyle ya da bir kimseyle çağrıştırılan zihinsel betimleme olarak tanımlanmaktadır (Tanrısevdi, 2002, 26).

Turistik tüketicilerin deneyimleri ve bu deneyimler sonucunda turistik destinasyonun tekrar ziyaret edilmesi, çoğunlukla bu turistik bölgenin sahip olduğu olumlu imaja bağlı bulunmaktadır. Çünkü; turistik destinasyonların imajı, turistik tüketicilerin karar süreçlerinde yer alan önemli ve kritik bir unsur olarak kabul edilmektedir (Pizam, 1999, 5; Dimanche and Lepetic, 1999, 19).

Seyahatin potansiyel risklerini faydalarından daha fazla algılama eğilimi olan bir turistik tüketici için destinasyon imajı oldukça önemli olarak kabul edilmektedir. Ziyaret edilen turistik destinasyonda yaşanan olumsuz deneyimlerin etkisinde kalabilecek olan bu tip tüketiciler, bir sonraki gezisinde bir başka turistik bölgeye yönelebilmektedir (Mitchell, Davies, Moutinhol and Vassos, 1999, 168). Potansiyel bir turistik tüketici, turistik destinasyonu terörizm, politik istikrarsızlık ve savaş gibi kriz yaratıcı etkenler ile bütünleştirdiğinde, tüketici açısından destinasyon imajı olumsuz olarak değerlendirilmektedir (Sönmez, Apostolopoulos, and Tarlow, 1999, 13).

Sönmez ve Graefe tarafından 1995 yılında ABD’de turistik tüketiciler arasında yapılan araştırmada; turistik tüketicilerin ziyaret edecekleri bölgelerdeki güvenlik riskini, seyahat kararı verme aşamasında ön planda tuttukları ortaya çıkmaktadır. Adı geçen araştırma sonuçlarına göre, tehlikeli ve güvensiz olarak görülen ülkeler, Irak, Somali, Libya, Lübnan ve Suriye; buna karşın en güvenilir ülkelerin ise; Kanada, Yeni Zelanda, İsviçre, İsveç ve Avustralya olarak sıralanmaktadır (Sönmez and Graefe, 1998, 131). Nitekim, araştırma sonuçlarında güvensiz olarak algılanan bu turistik destinasyonların, savaş, terör ve politik istikrarsızlık gibi konularda uluslararası medyanın gündeminde yer aldıkları da görülmektedir.

Turistik bölgelere ve turistik tüketicilere yönelik terör kaynaklı belli başlı saldırılar Tablo 1’de sıralanmaktadır.

Tablo: 1 Turistik Bölgelere ve Turistik Tüketicilere Yönelik Terör Saldırıları

YIL	BÖLGE	OLAY
1972	Münih	Olimpiyat oyunları sırasında gerçekleşen terörist saldırılar
1985	Atlantik Okyanusu	Air India havayollarına ait uçağın Atlantik Okyanusu üzerinde düşürülmesi, 329 ölü
	İsrail	Achille Lauro kruvaziyer gemisinin İsrail kıyılarında kaçırılması, 1 ölü
	İspanya	ETA’nın turistlere yönelik çeşitli saldırıları
	Viyana	Turistlere yönelik çeşitli terörist saldırılar, 2 ölü, 37 yaralı
	Roma	Turistlere yönelik çeşitli terörist saldırılar, 16 ölü, 73 yaralı
1986	Atina	TWA havayollarına ait uçağın Atina’ya giderken bombalanması, 4 ölü
	Londra	Heathrow Havaalanı’nda El Al havayollarına ait uçağın bombalanması girişimi
	İspanya	ETA’nın turistlere yönelik çeşitli saldırıları

	Seul	Abu Dabi üzerinden Seul'a giden Kore havayollarına ait uçağın düşürülmesi, 115 ölü
	Paris	Orta Doğulu teröristlerin turistlere yönelik saldırıları
1987	İspanya	ETA'nın turistlere yönelik çeşitli saldırıları
	Mısır	Luxor'da turistlere yönelik saldırı, 57 ölü
1988	İskoçya	Pan Am havayollarına ait uçağın İskoçya üzerinde düşürülmesi, 270 ölü
1993	ABD	New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması, 6 ölü ve 1000 yaralı
	Peru	Ayachucho bölgesinde Avrupalı turistlere yönelik saldırılar, 2 ölü
	Türkiye	8 değişik olayda PKK tarafından Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde 19 batılı turistin kaçıırılması Antalya'daki bombalı saldırı sonucu 26 turistin yaralanması
1994	Mısır	Kahire yakınlarında bir turist otobüsüne yapılan silahlı saldırı, 18 ölü
	Türkiye	Sultan Ahmet Meydanı'nda turistlere yönelik bombalı saldırı PKK tarafından Kapalı Çarşı'ya bombalı saldırı, 2 ölü, 17 yaralı
1996	ABD	Atlanta olimpiyat oyunları sırasında Centennial Olympic Park'a bombalı saldırı, 2 ölü, çok sayıda yaralı
2002	Endonezya	Bali adasında bir turistik otele yönelik bombalı saldırıda 180'den fazla ölü ve yüzlerce yaralı

Kaynak: (Unur, 2000, 172-174; Enders, Sandler and Parise, 1992, 531 ve Sönmez and Graefe, 1998, 113'ten uyarlanmıştır.)

Ryan, Kinder, Schiebler, Crotts, Prideaux, Cohen ve Bloom gibi kriz uzmanlarının konu hakkındaki görüşleri; turizm endüstrisinin dünya çapında gelişme kaydetmesi için, öncelikle turistik bölgelerdeki güvenlik riskleri üzerinde durulması gerektiği yönünde birleşmektedir. Çünkü, turistik tüketicilerin; destinasyonun fiyatı ve bölgesel imajının yanı sıra, mal ve can güvenliğinin korunmasına da önem verdikleri ve seyahat kararlarında gün geçtikçe 'güvenli bir bölge' seçiminin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca, geçtiğimiz yıllarda Rio De Janeiro, Brezilya, Florida ve Johannesburg gibi turistik bölgelere yönelik turizm talebinin azalması, bu bölgelerde turistik tüketicilere yönelik saldırıların artmasına bağlanmakta ve güvenliğin bir turistik bölge için önemli bir unsur olduğunu kanıtlamaktadır (Pizam, Tarlow and Bloom, 1997, 23).

5. TÜRKİYE'DE TERÖRİZM – TURİZM ENDÜSTRİSİ İLİŞKİSİ

Terör eylemlerinden son yıllarda oldukça etkilenen bir diğer ülke ise Türkiye'dir. Geçtiğimiz Kasım ayında, İstanbul'da Beth İsrail ve Neve Şalom Sinagogları'na yönelik gerçekleştirilen

saldırıları (15 Kasım 2003) ile bu olaylardan beş gün sonra Levent'te bulunan HSBC Bank ve Beyoğlu'ndaki İngiltere Başkonsoloslugu önünde gerçekleştirilen bombalı intihar saldırıları (20 Kasım 2003); turizm endüstrisini olduğu kadar Türkiye'nin imajını da etkilemiştir. Terör eylemlerine sahne olan İstanbul'da yüzlerce kişinin ölümü ve yaralanmasıyla sonuçlanan bu olaylar, dünya ülkelerinin yeniden terörle mücadele için birlik olmaları gerektiği düşüncesini yoğunlaştırmıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın tatil edilmesi, havaalanlarındaki ve büyük şehirlerdeki önlemlerin artırılması ile saldırıların maddi ve manevi kayıpları önlenmeye çalışılmıştır ("İlk Bomba HSBC'ye", 2003).

Terör saldırıları yol açtıkları can ve mal kaybının yanı sıra, turizm endüstrisi açısından ele alındığında; turistik tüketicilerin ülkenin güvensiz bir ortam içinde bulunduğunu düşünmelerine neden olmaktadır. Daha geniş bir boyutta, ülkedeki saldırıların devam edeceği endişesiyle turistik talebin azalması ya da ülkenin "kara listeye alınması" gibi olumsuz sonuçlar doğurması, Türkiye turizm endüstrisini ve endüstri içinde yer alan işletmeleri olumsuz yönde etkileyebilecek etkenler arasında yer almaktadır (Taş, 2003).

Ülkemizde, özellikle 1984 – 2000 yılları arası dönem incelendiğinde, PKK terör örgütü tarafından polisler, askerler ve köy korucuları başta olmak üzere toplumun değişik kesimlerindeki bireylere yönelik toplam 21.866 terör saldırısı düzenlenmiştir. (Rakamlarla Terör, 2004). Yapılan araştırmalarda, Türkiye'nin turistik tüketiciler ve turistik bölgelerin güvenliği açısından dünya genelinde orta sıralarda bulunduğunu görülmektedir (Yılmaz, 2004, 77).

Türkiye'de PKK terör hareketlerinin doruk noktasına ulaştığı dönem olan Ekim 1998'de, örgüte sağladığı desteği çekmesi amacıyla Türk Hükümeti tarafından Suriye'nin uyarılmasıyla başlayan (Tunçsiper ve Gönen, 2001, 11) ve Şubat 1999'da terör örgütünün başındaki kişinin yakalanmasıyla devam eden süreçte, özellikle turizm endüstrisi için olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır. Terörist örgüt başının, Kasım 1998'de İtalya'da yakalanıp gözetim altına alınmasıyla birlikte, çeşitli ülkelerde, doğrudan Türk turizm endüstrisini hedef alan boykot kampanyaları gerçekleştirilmiş, terörist başının Kenya'da yakalanıp 17 Şubat 1999'da Türkiye'ye getirilmesinin ardından da yabancı kamuoyunda ülkeye yönelik tepkiler gözlenmiştir.

1999 yılının ilk iki ayında Türkiye'ye yönelik turizm talebinde bir artış yakalanmasına karşın, Şubat ayının ikinci yarısından itibaren rezervasyonlarda ciddi oranlarda düşüşler görülmüştür. Batı kamuoyu ve medyanın söz konusu terör örgütünün Türkiye turizm endüstrisini karalamaya yönelik kampanyalara açık destek vermesi nedeniyle, bazı ülkelerde %50'ye varan rezervasyon iptalleri yaşanmıştır (Almanya'da yaklaşık %40-50, Fransa'da %25, Belçika'da %30). Avrupa ülkelerinin Dışişleri Bakanlıkları tarafından ülke vatandaşları için hazırlanan seyahat öneri bültenlerinde,

Türkiye riskli bir ülke olarak gösterilmiş ve turist kabul eden Yunanistan ve İspanya gibi ülkeler tarafından açıkça desteklenen tüm bu kampanyalar sonucu Türk turizmi bir darboğaza girmiştir. Bunların ardından 15 Mart 1999 tarihinde, terör örgütü tarafından, turistik bölgeler de dahil olmak üzere tüm Türkiye'nin savaş alanı ilan edilerek, ülkeye gelmeyi düşünenlerin rezervasyonlarını iptal etmelerinin açıkça istenmesi ve bu açıklamaların yabancı kamuoyunda destek bulması sonucunda, Türkiye'ye yönelik turizm talebinde büyük bir durgunluk dönemine girilmiştir. Terör örgütünün başındaki kişinin yargılanma süreciyle birlikte, Haziran sonunda verilen idam kararının ardından tekrarlanan eylemler, turizm sezonu içinde Türkiye'ye gelmeyi planlayan turistik tüketicilerin bu kararlarını olumsuz yönde etkilemiştir (Tunçsiper ve Gönen, 2001;12).

6. TERÖRİZMLE ULUSAL VE ULUSLARARASI MÜCADELENİN TURİZM ENDÜSTRİSİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Terör saldırıları ve terörizm kavramı incelendiğinde; bu olgunun ulusal ekonomiler ve turizm endüstrisi üzerinde yarattığı olumsuz sonuçların, hiç de küçümsenmeyecek boyutlarda olduğu görülmektedir. Konunun önemi nedeniyle, terör saldırıları ve terörizm hareketleri; ülke, bölge ya da söz konusu saldırıların gerçekleştiği şehir ve etkilediği işletmeler açısından bir "kriz türü" olarak kabul edilmekte ve kriz yönetimi planları ile kriz ekiplerinin oluşturulmasını gerektirmektedir.

Konu, turizm endüstrisi açısından ele alındığında; turistik tüketicileri hedef alan olası terör saldırılarının oluşumu, gelişimi ve sonuçları ulusal ve uluslararası çapta oluşturulabilen kriz yönetimi planlarıyla önlenebilmektedir. Olası bir terör saldırısı öncesinde kriz yönetimi uzmanlarınca yapılması gerekenler, Taner (2000, 96) tarafından aşağıdaki gibi özetlenmektedir:

- Olası terörist eylem riskleri ve bu eylemlerin gerçekleşmemesi için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi,
- Bu terör eylemlerinin gerçekleşmesi halinde, hangi hedef kitlelerin etkilenebileceğinin netleştirilmesi,
- Bu hedef kitleler ve medya ile, terörizmin olumsuz etkilerini azaltmak üzere nasıl ve kimin aracılığıyla iletişim kurulabileceğinin belirlenmesi,
- Olası terör saldırısı anında, saldırıya maruz kalabilecek bireylerin, nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen eğitimlerin verilmesi.

Terör saldırıları ve terörizmle mücadelede, günümüzde sadece ulusal çapta alınan önlemler yeterli olmamakta; aynı zamanda uluslararası işbirliği de gerekmektedir. Bu bağlamda ülkelerin; terörizmle mücadelede ulusal çapta alacakları önlemlerin yanı sıra, uluslararası işbirliği uygulamalarına da önem vermeleri gerekmektedir. Tunçsiper ve Gönen (2001; 6-7); terörle mücadele ve uluslararası işbirliği uygulamalarında önemli olan bazı noktaları aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- Terör gerçeğinin algılanması,
- Toplumsal sorunların yalnızca belli önlemlerle çözülmeyeceğinin bilinmesi,
- Yenilenebilir ve değiştirilebilir bir terörle mücadele politikasının belirlenmesi,
- Kamu vicdan birliğinin sağlanması,
- Korku ile mücadele edilmesi,
- Kargaşa ortamının ortadan kaldırılması,
- Terörle mücadelede kamu desteğinin sağlanması,
- Gerçekçi çözüm yolları bulmaya yönelik uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi,
- Siyasi istikrar, etkin güvenlik birimleri ve hükümet desteğinin oluşturulması,
- Strateji merkezlerinin kurulması,
- Güvenlik güçlerinin moral düzeyinin artırılması,
- Uzman personel, teknik donanım ve mevcut deneyimlerden faydalanılması,
- Devlet politikasında tahrik ve taviz dengesinin korunması,
- Devletin mücadele haklılığını anlatabilmesi,
- Ülkeye terörist girişlerinin kesin olarak önlenmesi,
- Teröristlere sağlanan dış desteğin kesilmesi.

Terörizm ile uluslararası mücadelede ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri, terör örgütlerinin ve terörizmin farklı ülkeler tarafından farklı şekilde yorumlanmasıdır. Terörizmin ve terör örgütlerinin farklı ülkeler tarafından farklı şekillerde algılanması ve tanımlanmasının belirgin örneklerinden biri de Almanya'nın PKK terör örgütüne bakışıdır. Bu terör örgütü Almanya'da bir gazete çıkarmakta ve bu gazete yoluyla terör örgütünün propagandasını yapabilmektedir. Bu gazetenin 8 Kasım 2004 tarihli manşetinde, terör örgütünün Türkiye'de turizm gibi ekonomik hedeflere yönelerek ülkede ekonomik krize yol açacağı tehdidinde bulunmaktadır (Çölaşan, 2004).

Konuya, uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında; yurtiçi ve yurtdışı kamuoyunda, terörle mücadelede tarafsız kalmış grupların desteğinin ve terör örgütlerini dışardan destekleyen ülkeler üzerinde dünya kamuoyu baskısı sağlanmasının büyük önem taşıdığı görülmektedir. Ayrıca terörle mücadele kapsamında; demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkeleri doğrultusunda ve uluslararası işbirliği çerçevesinde hareket etmek ve haklılığımızı gölgeleyebilecek durumların oluşmasını engelleyecek biçimde kararlı davranmak gerekmektedir (Tunçsiper ve Gönen, 2001; 7).

7. SONUÇ

Terörizm ile turizm endüstrisi arasındaki ilişkinin, turizm endüstrisini hedef alan eylemlerin ulusal ekonomilere ve dünya turizm endüstrisine verdiği zararlar göz önüne alındığında ciddi boyutlarda olduğu görülmektedir. Ulusal ekonomiler açısından büyük önem taşıyan turizm endüstrisinin barış ve güven ortamında gelişme olanağı bulabilmesi, terörizm, savaş ve politik istikrarsızlık gibi durumlarda ülke imajının sarsılmasının yanı sıra ülkeye yönelik turizm talebinde büyük düşüşler görülmesi terör örgütlerinin dikkatini bu endüstriye çekmektedir.

Turizm talebi savaş, politik istikrarsızlık ve terörizm gibi konulara çok duyarlıdır. Bir ülkeye yönelik turizm talebinin korunması ve sürdürülebilmesi için ülkenin güvenilir olarak algılanmasının sağlanması gerekmektedir. Turistik bölgelerin güvenilir olarak algılanmasını engelleyen olaylar genel olarak terörizm, savaşlar ve politik istikrarsızlıklar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konuda ülke yönetimlerinin ve turizm işletmelerinin önlem almaları gerekmektedir. Günümüzde uluslararası bir boyut kazanan terörizm, turizm endüstrisini hedef alarak endüstriye ciddi zararlar vermektedir. Bir ülke ya da bölgeye yönelik terör tehditleri ve terör eylemleri turistik tüketicilerin can ve mal güvenliği endişesi duyarak ilgili ülke ya da bölgeye seyahatlerini erteleme ya da iptal etme kararı almalarına yol açmaktadır (Yılmaz, 2004, 76-77).

Terörizmin önlenmesi ancak uluslararası boyutta kabul edilen bir terörizm tanımının yapılması ve terörle mücadele politikalarının geliştirilmesine bağlı bulunmaktadır. Özellikle, belirli ekonomik ya da politik çıkarları nedeniyle terörizm hareketlerine destek veren bazı ülkelerin, bu destekten vazgeçirilmesi konusunda uluslararası alanda işbirliğine gidilmesi ve girişimlerin sürdürülmesi gerekmektedir.

Bir turistik destinasyona yöneltilen terör eylemleri turizm talebinin ve gelirlerinin düşmesinin yanı sıra yeni ya da daha çok sayıda turist, turistik destinasyona çekilmesi için daha fazla reklam ve tanıtım harcaması yapılması, zarar gören turistik tesislerin ve turistik altyapının yenilenmesi ya da onarılması ve terörizm tehdidinin azaltılması için daha fazla güvenlik harcaması

yapılması gibi dolaylı zararlara da yol açmaktadır. Güvenlik önlemlerinin artırılması için yüksek maliyetli yatırımlar yapılmaktadır. Sigorta şirketleri terör eylemlerinin yol açtığı zararları sigorta kapsamı dışında bırakmakta ya da yüksek primle ile sigorta kapsamı içine almaktadır. Terörizmin neden olduğu bu maliyetler, turistik tüketicileri ve turistik hizmet sağlayıcıları doğrudan etkilemektedir.

Turizm endüstrisini hedef alabilecek olası terör saldırılarının önlenmesi ya da turizm endüstrisine yönelik gerçekleştirilen bir terör eylemi sonrasında endüstrinin aldığı hasarın giderilmesi konularında turizm endüstrisi ve kamu sektörü tarafından alınabilecek önlemler şu şekildedir (Yılmaz ve Yılmaz, 2005):

- Turizm endüstrisinin tüm çalışanları güvenlik ve acil durum önlemleri konusunda eğitilmelidir.
- Turistik tüketiciler olası terör eylemleri konusunda bilgilendirilmeli, terör eylemlerinin önlenmesi ve güvenlik önlemleri hakkında eğitilmelidir.
- Turizm endüstrisinde yer alan tüm taraflar ulusal ya da bölgesel güvenlik kurumlarının oluşturularak turizm işletmelerinin güvenlik önlemleri konusunda denetlenmesi için işbirliğine gitmelidir.
- Turizm işletmelerinde kriz ve acil eylem planları oluşturulmalıdır.
- Terör saldırısının ardından pazarlama stratejileri daha az duyarlı pazar bölümlerinin hedef alınarak hızlı bir düzelleme sürecinin başlatılmasına yönelik oluşturulmalıdır.
- Ulusal ve yerel yönetim birimleri, olası terör eylemlerine karşı güvenlik önlemlerini artırmalıdır.
- Ulusal ve yerel yönetimler terörizm konusunda halkı bilinçlendirmeli ve eğitmelidirler.
- Turistik destinasyonlarda görev yapan güvenlik güçleri turistlere yönelik suçların yanı sıra terörizm konusunda da eğitilmelidir.
- Terör saldırılarının ardından turizm endüstrisinin toparlanabilmesi için devlet desteği (finansal teşvikler, ulusal düzeyde tanıtım ve reklam kampanyaları vb.) sağlanmalıdır.
- Terörizmin önlenmesi konusunda uluslararası işbirliğine gidilmelidir.

KAYNAKÇA:

- Aziz, H. (1995). Understanding attacks on tourists in Egypt. *Tourism Management*, 16 (2), 91-95.
- Blomberg, S.B., Hess, G.D. & Orphanides, A. (2004). The macroeconomic consequences of terrorism. *Journal of Monetary Economics*, 51 (5), 1007-1032.
- Brunt, P., Mawby, R. & Hambly, Z. (2000). Tourist victimization and the fear of crime on holiday. *Tourism Management*, 21 (4), 417-424.
- Chavez, R. (1999, March). Globalisation and tourism: deadly mix for indigenous peoples. *Third World Resurgence*, No.103. Erişim:07.10.2003, <http://www.twinside.org.sg/title/chavez-cn.htm>
- Crenshaw, M. (1981). The causes of terrorism. *Comparative Politics*, 13, 379-399. (Cited in Blomberg, Hess and Orphanides, 2004).
- Çolařan, E. (2004, Kasım 30). Kulakların çınlasın Almanya! Hürriyet Gazetesi. Erişim: 30.11.2004, <http://www.hurriyetim.com.tr>
- Diğer Ülkelerdeki Terör Örgütleri (2005). Avrupa Kökenli Terör Örgütleri / IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu) (Kuzey İrlanda). Erişim: 01.05.2005, <http://www.teror.gen.tr/turkce/yurtdisi/avrupa/ira/son.html>
- Dimanche, F. & Lepetic, A. (1999). New Orleans tourism and crime: a case study. *Journal of Travel Research*, 38 (1), 19-23,
- Drakos, K. (2004). Terrorism-induced structural shifts in financial risk: airline stocks in the aftermath of the September 11th terror attacks. *European Journal of Political Economy*, 20 (2), 435-446.
- Emniyet Genel Müdürlüğü – EGM (2003). Terör ve Terörizm. Emniyet Genel Müdürlüğü Resmi Web Sitesi. Erişim: 31.12.2003, <http://www.egm.gov.tr/teror.asp>
- Enders, W., Sandler, T. & Parise, G. F. (1992). An Econometric Analysis of the Impact of Terrorism on Tourism. *KYKLOS*, 45 (4), 531-554.
- Feichtinger, G., Hartl, R.F., Kort, P.M. & Novak, A.J. (2001). Terrorism control in the tourism industry. *Journal of Optimization Theory and Applications*, 108 (2), 283-296.
- Felton, J. (2000). Tourism and terrorism - the road to recovery in Egypt. Erişim: 09.05.2005, http://www.hotel-online.com/Trends/Andersen/2001_Egypt.html
- Ganor, B. (1998 September 23). Defining terrorism: is one man's terrorist another man's freedom fighter? Erişim: 05.07.2002, <http://www.ict.org.il/>
- Halsell, G. (1999). Heaven or hell? For a tourist, Egypt can be either. *Economist*, 350 (8111).

- Inglada, V. & Rey, B. (2004). Spanish air travel and the September 11 terrorist attacks: a note. *Journal of Air Transport Management*, 10 (6), 441-443.
- İlk Bomba HSBC'ye. (2003, Kasım 21). Hürriyet Gazetesi. Erişim: 21.11.2003, <http://www.hurriyetim.com.tr/anasayfa/0,,tarikh~2003-11-21-m,00.asp>
- Küçükaltan, D. & Oğuzhan, A. (1998). Türkiye'de turizm hedefli terör hareketleri üzerine bir model denemesi: Almanya örneği. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye Turizmi Sempozyumu, 16 Nisan 1998, Ankara.
- Leslie, D. (1999). Terrorism and tourism: the Northern Ireland situation – a look behind the veil of certainty. *Journal of Travel Research*, 38 (1), 37-40.
- Mansfield, Y. (1999). Cycles of war, terror, and peace: determinants and management of crisis and recovery of the Israeli tourism industry. *Journal of Travel Research*, 38 (1), 30-36.
- Mickolus, E., Sandler, T., Murdock, J. & Peter, F. (2002). International terrorism: attributes of terrorist events (ITERATE). Vinyard Software, codebook.
- Mitchell, V.W., Davies, F., Moutinhol, L. & Vassos, V. (1999). Using neural networks to understand service risk in the holiday product. *Journal of Business Research*, 46, 167-180.
- Morrow, A. (2005). Tourism in Egypt still booming despite militant attacks. Erişim: 02.05.2005, <http://www.dawn.com/2005/05/01/int13.htm>
- Nitsch, V. & Schumacher, D. (2004). Terrorism and international trade: an empirical investigation. *European Journal of Political Economy*, 20(2), 423-433.
- Pizam, A. (1999). A Comprehensive Approach to Classifying Acts of Crime and Violence at Tourism Destinations. *Journal of Travel Research*, 38 (19), 5-13.
- Pizam, A. (2002). Tourism and terrorism. *International Journal of Hospitality Management*, 21, 1-3.
- Pizam, A., Tarlow, P.E. & Bloom, J. (1997). Making tourists feel safe: whose responsibility is it? *Journal of Travel Research*, 36 (1), 23-28.
- Rakamlarla Terör. (2004). Erişim: 05.01.2004, <http://www.teror.gen.tr/turkce/rakamlarla/index.html>
- Richter, L.K. & Waugh, W.L. (1993). Terrorism and tourism as logical companions. Ed. S. Medlik, *Managing Tourism*, pp. 319-326. Butterworth-Heinemann: Oxford, UK.
- Sakhuja, V. (2002). Terrorism and tourism, Article No: 699, Date: 17 February 2002, Erişim: 12.12.2003, <http://www.ipcs.org/newKashmirLevel2.jsp?action=showView&kValue=134&subCatID=null&mod=null>
- SESRTCIC (The Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries) (2005). Statistics Query Results for Egypt. Sesrtcic Statistical Database (Baseind). Erişim: 01.05.2005, <http://www.sesrtcic.org/statistics/bycountry.php>

- Sönmez, S.F. & Graefe, A.R. (1998). Influence of terrorism risk on foreign tourism decisions. *Annals of Tourism Research*, 25 (1), 112-144.
- Sönmez, S.F., Apostolopoulos, Y. & Tarlow, P. (1999). Tourism in crisis: managing the effects of terrorism. *Journal of Travel Research*, 38 (1), 13-18.
- Taner, B. (2000). Terörizm ve turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 11, Eylül – Aralık, 93-98.
- Tanrısevdi, A. (2002). Krizlerin seyahat acentaları üzerindeki etkileri ve bu etkilerin çözümüne yönelik stratejiler (Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)
- Tarlow, P.E. (2002). Tourism in the twenty-first century. *The Futurist*, 36 (5), 48-51.
- Taş, D. (2003, Kasım 21). Kara liste olmasın diye Dışişleri görev. Milliyet Gazetesi. Erişim: 21/11/2003, <http://www.milliyet.com.tr/2003/11/21/ekonomi/eko01.html>
- Tavares J. (2004). The open society assesses its enemies: shocks, disasters and terrorist attacks. *Journal of Monetary Economics*, 51(5), 1039-1070.
- Terör Nedir? (2004). Erişim: 02.01.2004, http://www.teror.gen.tr/turkce/teror_nedir/tanimi.html
- Tunçsiper, B. & Gönen, İ. (2001). Dönemsel olayların turizm ekonomisine etkileri ve çözüm önerileri. II. Ulusal Türkiye Turizmi Sempozyumu Tebliğler Kitabı, Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü, 6-7 Aralık 2001; 1-21.
- Unur, K. (2000). Turizm – Terörizm İlişkisi ve Türkiye Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 11, Eylül – Aralık, ss: 169-177.
- WTO (2005). WTO World Tourism Barometer. 3(1), Erişim: 05.05.2005, http://www.world-tourism.org/facts/barometer/WTOBarom05_1_en_excp.pdf
- WTTC (2002). End of the tunnel in sight for travel and tourism – recovery forecast Mid 2002. Erişim: 22.03.2002, <http://www.wttc.org/>
- Yılmaz, B.S. & Yılmaz, Ö.D. (2004). Terörizm ve turizm ilişkisi. *Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 157-168.
- Yılmaz, Ö.D. (2004). *Turizm işletmelerinde kriz yönetimi ve konaklama işletmeleri yöneticilerinin krizlere ilişkin yaklaşımlarına yönelik bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004).
- Yılmaz, Ö.D. & Yılmaz B.S. (2005). Terör, güvenlik ve turizm endüstrisi ilişkisi: havayolu işletmelerinde terör kaynaklı krizlerin etkileri. *1. Ulusal Sivil Havacılık ve Turizm Sempozyumu Bildiriler CD'si*, 27-29 Nisan 2005, Eskişehir.